Krystyna ZNANIECKA*

POZYTYWNE ASPEKTY UBEZPIECZENIA GOSPODARCZEGO W DZIAŁALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA

Przedsiębiorstwo, prowadząc działalność gospodarczą, zmuszone jest do podejmowania decyzji, którym towarzyszy niepewność. Występowanie niemierzalnej niepewności skłania jednak przedsiębiorstwo do analizy mierzalnego ryzyka.

Ryzyko w działalności gospodarczej jest nie do uniknięcia, ale w zasadzie każde przedsiębiorstwo dąży do zabezpieczania się przed jego wystąpieniem oraz podejmuje działania minimalizujące skutki realizacji ryzyka. Aby pomyślnie rozwiązać ten problem, podmioty funkcjonujące w gospodarce rynkowej i działające według jej zasad powinny podchodzić do problemu ryzyka w sposób kompleksowy. Podmiot gospodarczy powinien znać ryzyko, które mu zagraża, umieć nim zarządzać oraz potrafić dokonać kalkulacji efektywności podejmowanych działań w obszarze ryzyka.

Całokształt podejmowanych działań tzn. diagnozowanie występujących rodzajów ryzyka oraz sterowanie nimi, określa się jako *risk management*[1]. Działania te są prowadzone, aby zabezpieczyć majątek przedsiębiorstwa i jego dochody przed stratami, które mogłyby wpłynąć na zakładane cele przedsiębiorstwa. Powinny więc zapewnić stabilizację i pośrednio wpływać na osiąganie zysku przez przedsiębiorstwo.

Dla uzyskania założonych celów *risk management*, przedsiębiorstwo przede wszystkim musi zdefiniować zagrażające mu ryzyko. Niektórych rodzajów ryzyka co prawda może nie dostrzec, ze względu na niemożliwość ich przewidzenia, ale w tym wypadku nie może również tym ryzykiem zarządzać. Jednak ryzyko, które podmiot gospodarczy potrafi rozpoznać, powinien jednocześnie ocenić i podjąć działania zmierzające do jego eliminacji. Podmiot gospodarczy dokonuje wyboru metody zarządzania ryzykiem po dokonaniu identyfikacji, oceny i pomiaru ryzy-

---

* Prof. dr hab. Krystyna Znaniecka, kierownik Katedry Finansów, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach.

[1] J. Vaughan, *Fundamentals of Risk and Insurance*, John Wiley & Sons, New York 1982, s. 36.

ka w swojej działalności. Zarządzanie to polega na stosowaniu określonych metod, sposobów postępowania wobec ryzyka (*methods of handling risk*)[2] przez podmioty. Przedsiębiorstwo zarządzając ryzykiem, może wykorzystywać: unikanie, redukcję, zatrzymanie lub transfer tego ryzyka[3].

Stosowanie określonych metod zarządzania ryzykiem jest zależne od wielu czynników, takich jak: chęć podejmowania przez przedsiębiorstwo działań w aspekcie ryzyka, wiedza przedsiębiorstwa na temat metod zarządzania ryzykiem, możliwości finansowe podmiotu gospodarczego, rodzaj ryzyka obejmowanego określonymi metodami itd.

Jedną z metod zarządzania ryzykiem jest jego transfer. Transfer ryzyka jest przykładem pozytywnej metody zarządzania ryzykiem. Oznacza przeniesienie bezpośrednich, czasami i pośrednich, skutków wystąpienia straty na inny podmiot.

Transfer, jako przekazanie finansowego aspektu ryzyka na inny podmiot gospodarczy, może przybrać formę ubezpieczenia. Wówczas podmiot gospodarczy niweluje skutki wystąpienia ryzyka, ponieważ szkoda powstała w wyniku realizacji ryzyka zostaje zrekompensowana wypłatą odszkodowania.

Z kolei dla konkretnego podmiotu gospodarczego ubezpieczenie gospodarcze jest pojmowane w dwóch aspektach: prawnym i ekonomicznym. W aspekcie prawnym, ubezpieczenie jest wiążącym stosunkiem cywilnoprawnym, który polega na tym, że ubezpieczyciel zobowiązuje się w razie wystąpienia określonego zdarzenia losowego do wypłacenia odszkodowania, a ubezpieczający zobowiązuje się do opłacenia pewnych kwot pieniężnych w postaci składek ubezpieczeniowych[4]. W aspekcie ekonomicznym ubezpieczenie gospodarcze stanowi dla podmiotu gospodarczego urządzenie gospodarcze, którego zadaniem jest likwidowanie ujemnych skutków zdarzeń losowych, w drodze rozłożenia ciężaru jego pokrycia na wiele podmiotów gospodarczych, którym te zdarzenia zagrażają[5]. Podmiot gospodarczy korzystając więc z ubezpieczenia gospodarczego, ma zagwarantowane pokrycie strat z funduszy zgromadzonych przez zakład ubezpieczeń, zgodnie z warunkami umowy ubezpieczenia.

Powiązania finansowe podmiotu gospodarczego z instytucją ubezpieczeniową, będące skutkiem zawieranych umów ubezpieczenia, nie wpływają wyłącznie na funkcjonowanie samego przedsiębiorstwa, ale także na funkcjonowanie całego systemu finansowego. Ubezpieczenie gospodarcze stymuluje pozytywnie wzrost

---

[2] Termin ten jest powszechnie stosowany w literaturze amerykańskiej por. J.L. Athearn, S.T. Pritchett, *Risk and Insurance*, St. Paul-New York 1984, s. 8-13.

[3] E. J. Vaughan, op.cit., s. 18-20.

[4] W. Warkałło, W. Marek, W. Mogilski, *Prawo ubezpieczeniowe*, PWN, Warszawa 1983, s. 165.

[5] J. Handschke, *Gospodarcze i społeczne znaczenie ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych* (*pośrednika ubezpieczeniowego*), red. T. Sangowski, SAGA Printing, Poznań 1996, s. 45; por. J. Łazowski, *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Wydawnictwo Prawnicze Lex, Sopot 1998, s. 16.

gospodarczy, a także łagodzi przebieg i skraca cykl dekoniunktury. Ubezpieczenie w wymiarze społecznym przejawia się w tworzeniu bezpiecznych warunków działania podmiotów gospodarczych oraz stabilizacji działania wszystkich ogniw systemu finansowego. Należy stwierdzić, że z punktu widzenia rynku, urządzenie w postaci ubezpieczenia służy stabilności samej firmy, a także staje się narzędziem dla niezakłóconego rozwoju rynku.

Powszechne zawieranie umów ubezpieczenia powoduje, że zakłady ubezpieczeń stają się istotnym ogniwem systemu finansowego. Podstawowym zadaniem tego typu instytucji jest gromadzenie środków finansowych od wszystkich podmiotów narażonych na określone ryzyko, zawierających umowy ubezpieczenia i przekazywanie tych zasobów podmiotom, u których powstały szkody losowe. Realizując wspomniane zadania, zakłady ubezpieczeń organizują szczególny rodzaj przepływu kapitałów pomiędzy przedsiębiorstwami objętymi ubezpieczeniami, co wpływa w sposób stabilizujący na całokształt systemu finansowego. Z punktu widzenia ubezpieczających się przedsiębiorstw rozwiązanie takie przynosi, oprócz korzyści stricte w postaci kompensacji poniesionych strat, udogodnienie, polegające na zdjęciu z przedsiębiorstw konieczności organizowania systemu zabezpieczania przed skutkami zdarzeń losowych i ponoszenia w związku z tym dodatkowych kosztów. Jednocześnie konsekwencją zawarcia umowy ubezpieczenia jest dla przedsiębiorstw ponoszenie ciężaru, nie tylko w postaci składki ubezpieczeniowej tworzącej fundusz kompensacji powstałych strat, ale także kosztów narzutów na składkę, finansujących koszty działalności zakładu ubezpieczeń i stanowiących źródło jego zysku.

Zakłady ubezpieczeń, oprócz bycia pośrednikiem finansowym pomiędzy poszkodowanymi a wszystkimi podmiotami ubezpieczonymi, dają systemowi finansowemu inne korzyści. Trzeba podkreślić tu rolę zakładów ubezpieczeń w zasilaniu przedsiębiorstw zarówno kapitałem własnym, jak i obcym. Jest to możliwe dzięki gromadzeniu w ubezpieczeniach gospodarczych nadwyżek środków pozyskanych ze składek ubezpieczeniowych, a niewykorzystanych jeszcze na wypłaty odszkodowań i świadczeń. Dokonywanie lokat przez zakłady ubezpieczeń w instrumenty finansowe przedsiębiorstw – zarówno o charakterze własnościowym, jak i wierzytelnościowym – ułatwia podmiotom gospodarczym między innymi prowadzenie niezakłóconej działalności bieżącej (np. regulowanie płynności finansowej), a także prowadzenie działalności inwestycyjnej. Pomimo pozytywnego wpływu tej formy zasilania kapitałem dla rynku finansowego należy zwrócić uwagę, że ze względu na finansowe bezpieczeństwo funkcjonowania zakładów ubezpieczeń jest ono ograniczone regulacjami prawa ubezpieczeniowego[6].

Z punktu widzenia podmiotu gospodarczego, ubezpieczenie będąc metodą łączącą w sobie poszczególne elementy zarządzania ryzykiem, tzn. zatrzymanie ry-

---

[6] Ustawa z dnia 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej – Dz.U. nr 124, poz. 1151, art. 155.

zyka, transfer, dyspersję, kontrolę i prewencję[7], jest powszechnie uznawane za jedną z najbardziej efektywnych metod zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie. Należy jednak podkreślić, że mimo pozytywnych cech każdy transfer ryzyka na instytucję ubezpieczeniową niesie za sobą pewien koszt. Kosztem tym jest składka ubezpieczeniowa. Często okazuje się, że podmiot gospodarczy nie jest w stanie udźwignąć wysokości składki płaconej za ochronę ubezpieczeniową. Kalkulacja wysokości składki ubezpieczeniowej jest dokonywana przez zakłady ubezpieczeń i w związku z tym, w przypadku tego samego rodzaju ubezpieczenia, koszt transferu na różne instytucje ubezpieczeniowe może się znacząco różnić. Zakłady ubezpieczeń ustalają wysokość składki przede wszystkim na podstawie prawdopodobieństwa wystąpienia szkody oraz jej przewidywalnej wielkości. W składkę wkalkulowany jest też pewien margines bezpieczeństwa oraz dodatkowe koszty instytucji ubezpieczeniowej. Jednocześnie na wysokość składki płaconej przez przedsiębiorstwa wpływają niektóre rodzaje obniżek tej składki (np. za zastosowanie dodatkowych zabezpieczeń) czy też określone rodzaje zwyżek (np. za określone niestandardowe warunki ubezpieczenia). Wynika z tego, że zamiar stosowania ubezpieczenia przez firmę wymaga od niej dostosowania się do wymogów tej formy transferu ryzyka, co jednocześnie może powodować konieczność ponoszenia dodatkowych kosztów. Przykładem takim jest na przykład stosowanie dodatkowych zabezpieczeń technicznych ograniczających ryzyko zagrażające majątkowi firmy. Czyli z jednej strony stosowanie tych dodatkowych zabezpieczeń obniża wysokość ponoszonego kosztu ubezpieczenia, a z drugiej skłania przedsiębiorstwa do poniesienia innego rodzaju wydatków. W przypadku wysokiego kosztu ubezpieczenia, podmiot gospodarczy może być zmuszony do poszukiwania alternatywnych form zabezpieczenia się przed skutkami realizacji ryzyka, których koszt będzie niższy, a tym samym możliwy do pokrycia przez przedsiębiorstwo.

Podmiot gospodarczy, który wykorzystuje metodę transferu ryzyka, pozbywa się w całości lub części konsekwencji finansowych związanych z realizacją ryzyka. Ma to szczególne znaczenie dla ryzyka związanego ze szkodami majątkowymi, powstającymi na skutek zrealizowania się ryzyka, wynikającego z działania sił przyrody, tudzież ryzyka na przykład pożaru. Powstanie szkód tego typu oznacza dla podmiotu gospodarczego konieczność powtórnych nakładów inwestycyjnych. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że w przypadku tego rodzaju ryzyka występuje ograniczoność, a czasami całkowita niemożliwość, stosowania innych metod zarządzania ryzykiem. Dla sfinansowania negatywnych skutków realizacji tego typu ryzyka, podmiot gospodarczy może stosować samoubezpieczenie. Samoubezpieczenie opłacalne jest tylko w ograniczonym zakresie. Finansowanie to może mieć charakter finansowania ze środków własnych. Wówczas podmiot gospodarczy gromadzi rezerwy na pokrycie strat, wynikających z określonych zdarzeń losowych.

---

[7] E. Kowalewski, *Ryzyko w działalności człowieka i możliwości jego ograniczenia*, w: *Ubezpieczenie gospodarcze*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1998, s. 52.

Możliwość powstania szkód w majątku przedsiębiorstwa wiąże się niejednokrotnie z koniecznością zamrożenia bardzo wysokiej wartości kapitału, co zmniejsza zakres działalności przedsiębiorstwa, a przez to obniża jego zyski. Sytuacja taka wydaje się skuteczna tylko dla małych szkód rzeczowych, ponieważ wówczas podmiot gospodarczy może je pokryć z tzw. środków z bieżącej nadwyżki, co nie powoduje zamrożenia znacznej wartości kapitałów.

Podmiot gospodarczy może także, zamiast gromadzenia własnych rezerw, skorzystać z obcych źródeł finansowania szkód powstałych w majątku przedsiębiorstwa. W tym wypadku podmiot gospodarczy będzie zmuszony do skorzystania ze środków, które będzie musiał zwrócić w określonym czasie i z określoną ceną płaconą za możliwość ich wykorzystywania (zaciągnięcie kredytu, emisja papierów dłużnych itd.). Przedsiębiorstwo korzystając zarówno z obcych, jak i własnych źródeł finansowania dokonuje w konsekwencji powtórnego nakładu na majątek przedsiębiorstwa. Jeżeli więc wystąpienie ryzyka jest stosunkowo rzadkie, a wysokość ewentualnej szkody niska, to podmiot gospodarczy może je finansować ze środków własnych, a czasami środków obcych. Jednak najbardziej efektywnym źródłem finansowania, w przypadku tych rodzajów ryzyka, może okazać się ubezpieczenie gospodarcze (szczególnie w sytuacji występowania ryzyka związanego z siłami przyrody). Zaletą jest brak konieczności gromadzenia rezerw dla sfinansowania powstałych szkód, a także brak konieczności pozyskiwania odpłatnych źródeł dla ich sfinansowania.

Trzeba także zwrócić uwagę, że w przypadku niektórych rodzajów ryzyka dochodzi do ograniczenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, na przykład poprzez stosowanie franszyz (w tym wypadku nie zostaje przeniesione całe ryzyko, ale tylko jego część). Sytuacja taka powoduje co prawda obniżenie kosztu tej usługi – nadal jest to jednak stały koszt dla przedsiębiorstwa. Jednocześnie podmiot gospodarczy musi liczyć się z koniecznością bądź gromadzenia środków własnych dla pokrycia niezabezpieczonej części ryzyka, bądź z koniecznością, w razie wystąpienia szkody, pozyskania obcych źródeł finansowania tej szkody.

Stosowanie wyłączeń w warunkach ubezpieczenia, oznacza dla firm zabezpieczenie tylko konkretnych wypadków realizacji ryzyka, a zdarzenia które zostają wyłączone z zakresu szkód finansowanych przez ubezpieczenie, muszą być pokryte z własnych środków przedsiębiorstwa.

Chęć stosowania ubezpieczenia wymaga od pomiotu gospodarczego dostosowania się do wymogów tej formy transferu ryzyka, na co już zwrócono uwagę przy omawianiu kwestii składki ubezpieczeniowej, co jednocześnie może powodować konieczność ponoszenia dodatkowych kosztów, a to oznacza, że zwiększa się ciężar tej formy manipulacji ryzykiem.

Posiadanie kompleksowego programu ubezpieczeniowego może przynieść przedsiębiorstwu coś więcej niż samą ochronę majątku. Podmiot gospodarczy stosując ochronę ubezpieczeniową staje się przedsiębiorstwem, zwiększającym swoją wiary-

godność rynkową. Działalność podmiotu gospodarczego wymaga stałego dopływu środków pieniężnych dla realizacji swoich celów, a przede wszystkim maksymalizacji wartości rynkowej. Ubezpieczenie gospodarcze niejednokrotnie umożliwia niezakłócony przepływ tych środków, a także umożliwia swobodniejszy dopływ środków z obcych źródeł finansowania działalności podmiotu gospodarczego. Należy także stwierdzić, że w niektórych wypadkach stosowanie ubezpieczenia powoduje obniżenie kosztów zasilania ze źródeł zwrotnych.

Podmiot gospodarczy, korzystający z ubezpieczeń różnego rodzaju ryzyka, jest także podmiotem w większym stopniu skłonnym do ponoszenia ryzyka związanego z wdrażaniem nowych technologii. Takie działanie wpływa na rozwój firmy, a co za tym idzie, także na rozwój całej gospodarki.

Działanie podmiotu gospodarczego w zakresie zarządzania ryzykiem nie ogranicza się wyłącznie do ochrony majątku przedsiębiorstwa, ale obejmuje również dążenie do zabezpieczenia interesu osób trzecich oraz kształtowania dobrego wizerunku przedsiębiorstwa.

Standardowe działanie podmiotu gospodarczego wiąże się z koniecznością ponoszenia dodatkowego typu ryzyka w postaci odpowiedzialności cywilnej. W przypadku tych ubezpieczeń nie chodzi bowiem tylko o ochronę ubezpieczeniową, związaną z podmiotem korzystającym z usług ubezpieczeniowych, ale także o ochronę osób poszkodowanych przez ubezpieczonego. Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej znajdują coraz szerszy krąg nabywców, z powodu zapewnienia przez zakłady ubezpieczeń pełnej i realnej ochrony ubezpieczającym i poszkodowanym. Należy podkreślić, że w tym wypadku nieznana jest konkretna wartość szkody, którą należy pokryć, dlatego też ciężar odszkodowania dla samego przedsiębiorstwa ponoszącego taką odpowiedzialność najczęściej jest trudny do udźwignięcia.

Poza uprzednio wskazanymi rodzajami ubezpieczeń, istotne zastosowanie znajdują w przedsiębiorstwach ubezpieczenia ekologiczne oraz pracownicze. Zarówno ubezpieczenia ekologiczne, jak i ubezpieczenia pracownicze, stanowią wyraz przywiązywania znaczącej wagi przez przedsiębiorstwa do kreowania odpowiedzialności, nie tylko za ekonomiczne efekty prowadzonej działalności, ale także uwzględnianie wpływu i mogących powstać negatywnych skutków działania przedsiębiorstwa dla jego pracowników oraz otoczenia.

Zastosowanie ubezpieczeń pracowniczych, w których ochrona ubezpieczeniowa obejmuje dobra osobiste oraz majątkowe osób świadczących pracę dla ubezpieczających ich przedsiębiorstw powoduje, że podkreślona zostaje rola pracowników jako jednego z podstawowych zasobów przedsiębiorstwa. Wprowadzenie tego typu ubezpieczeń staje się istotnym elementem działania przedsiębiorstw, które na gromadzeniu i aktywizacji „kapitału intelektualnego"[8] opierają swoją strategię rozwoju.

---

[8] Szerzej na temat kapitału intelektualnego por. L. Edvinsson, M.S. Malone, *Kapitał intelektualny*, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 2001, s.17.

Szczególnym rodzajem ubezpieczeń podkreślających dbałość przedsiębiorstwa o otoczenie prowadzonej działalności są ubezpieczenia ekologiczne. Rozwiązania te prowadzą do przejęcia przez ubezpieczenia procesu gromadzenia funduszy, pozwalających przeciwdziałać negatywnym skutkom działalności przedsiębiorstw dla środowiska naturalnego. Ubezpieczenia takie stanowią bezpośredni przejaw odpowiedzialności przedsiębiorstwa za skutki prowadzonej działalności dla innych podmiotów i ogółu społeczeństwa.

Stały rozwój systemu finansowego powoduje, że stosowanie ubezpieczeń staje się nieodłącznym elementem zarówno bieżącego funkcjonowania przedsiębiorstwa, jak i planowania jego rozwoju. Ubezpieczenie przedsiębiorstwa niejednokrotnie więc pozwala na jego przetrwanie w sytuacji wystąpienia niekorzystnych zdarzeń. Pomimo występowania negatywnych przejawów funkcjonowania ubezpieczeń, pozytywne aspekty tego urządzenia gospodarczego w istotny sposób przechylają szalę za jego stosowaniem. Przedsiębiorstwo ubezpieczone to podmiot postrzegany coraz częściej jako odpowiedzialny i stabilny partner w procesach biznesowych. Ponadto stały rozwój form i zakresu ubezpieczeń wzmacnia ich rolę w przedsiębiorstwach i skłania podmioty gospodarcze do obejmowania ochroną ubezpieczeniową kolejnych obszarów ich działalności.

Bibliografia

Athearn J.L., Pritchett S.T., *Risk and Insurance*, St. Paul-New York 1984.

Edvinsson L., Malone M.S., *Kapitał intelektualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Handschke J., *Gospodarcze i społeczne znaczenie ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych (pośrednika ubezpieczeniowego)*, red. T. Sangowski, SAGA Printing, Poznań 1996.

Kowalewski E., *Ryzyko w działalności człowieka i możliwości jego ograniczenia*, w: *Ubezpieczenie gospodarcze*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1998.

Łazowski J., *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Wydawnictwo Prawnicze Lex, Sopot 1998.

Vaughan J., *Fundamentals of Risk and Insurance*, John Wiley & Sons, New York 1982.

Warkałło W., Marek W., Mogilski W., *Prawo ubezpieczeniowe*, PWN, Warszawa 1983.

Część czwarta

Ubezpieczenia osobowe